

заціях, стандартизації та уніфікації, створення баз даних, особливості перекладу та термінів, а також редагування термінологічних праць [2, с. 94].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню термінологічних словосполучень приділяли увагу й українські, й зарубіжні вчені. Особливості функціонування термінологічних одиниць аналізували Л. Булаховський, В. Виноградов, Н. Клименко, В. Лейчик, Д. Лотте, С. Панцьо, О. Потебня, О. Шахматов, Л. Щерба. У своїх працях дослідники висвітлювали основні ознаки словосполучень, описували різні словотвірні групи за відношенням їхніх основ та структурні особливості.

Прикметникові словосполучення в медичній термінології досліджували С. Дудецька (метафоричні словосполучення – субстантивно-ад’єктивні моделі на матеріалі англійської мови термінології черепно-щелепо-лицевої хірургії і стоматології, 2007); М. Веклич (ад’єктивні фразеологічні сполучення-напівкальки в анатомічній термінології XVIII ст., 2017); М. Носачева (словотвірні особливості ад’єктивних композитних термінів, 2016), С. Велічкова, О. Таранова (структурно-семантичні особливості медичної термінологічної лексики в німецькій мові, 2012); А. Ткач (двокомпонентні субстантивно-ад’єктивні терміни-словосполучення в українській медичній термінології: 2009, 2017). Дослідження термінологічних словосполук зі складними ад’єктивами, які функціонують у латинській медичній термінології, відсутні.

Складні ад’єктиви є частиною словотвірної підсистеми латинської мови, процеси словотвору якої орієнтовані на формування лексичних одиниць, що виконують номінативну функцію. Терміни-словосполучення, компонентами яких є складні ад’єктиви, спрямовані на забезпечення процесів номінації й використовуються в мові спеціального призначення [7]. Недостатнє вивчення термінологічних словосполучень зі складними ад’єктивами викликає необхідність дослідження структурних, семантичних, ономазіологічних характеристик мовних одиниць для спеціальної номінації.

Постановка завдання. Метою дослідження є опис структурно-семантичних особливостей латинських термінологічних словосполучень зі складними ад’єктивами, що функціонують у підмові медицини.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) виділити основні типи складних ад’єктивів в термінологічних словосполученнях підмови медицини і дати їм сло-

вотвірну характеристику; 2) виявити тематичні групи термінів, які включають складний ад’єктив, за семантикою стрижневого терміна-компонента; 3) визначити й описати основні структурні моделі термінологічних словосполучень зі складними ад’єктивами.

Об’єктом дослідження є термінологічні словосполучення підмови медицини, компонентами яких є складні ад’єктиви.

Джерельна база – фактичний матеріал, дібранний методом суцільної вибірки з українсько-російсько-латинсько-англійського медичного енциклопедичного словника: А–Я, укладачі: Л.І. Петрух, І.М. Головка [6].

Виклад основного матеріалу. Процес становлення латинської медичної термінології супроводжувався засвоєнням грецької мови і часто калькуванням грецьких медичних термінів. Як відзначає дослідниця латинської мови В.Ф. Новодранова, створювалась своєрідна «латино-грецька двомовність», характерна для античної термінології, яка збереглася до наших часів та використовується в сучасній термінології. Серед різних способів поповнення термінологічної лексики найпродуктивнішим був морфологічний, за якого утворення термінів здійснювалося через словоскладання та афіксацію. Комбінація основ й афіксів та словотвірних моделей як чистих (грецьких і латинських), так і змішаних (латино-грецьких і греко-латинських) уможливило не тільки позначення характерних ознак нового поняття, але й одночасно відображало його місце в системі існуючих понять [3, с. 17]. Якраз словотворення латинської мови виступає в якості головного джерела запозичення окремих слів, цілих словотвірних моделей, поєднань слів, які для найменування нових понять «піддалися реконструкції, реінтерпретації, трансформації і переосмисленню. В процесі переходу до наукової терміносистеми з’являються нові словотвірні моделі, і, як результат, утворюються нові терміни, не присутні в системі мови-джерела» [1, с. 123].

Словосполучення як одиниця словотворення є граматичним явищем, характерним для сучасних процесів позначення нових понять у сфері медицини. Результати досліджень потребують найменувань, які б описово і при цьому повно, точно та лаконічно передавали суть нового поняття у вивченні нормальних та патологічних процесів в організмі людини, патологічних станів, різноманітних захворювань і методів лікування. Два або більше терміни-слова, утворені поєднанням у складі словосполучення та пов’язані між собою за змістом і граматично, уможливають висвітлення

певного наукового поняття, що є надто складним для позначення його однослівним [4, с. 54].

Термінологічні словосполучення, компонентами яких є складні ад'єктиви, часто використовують у тих галузях медичних знань, що швидко розвиваються. Стрижневим компонентом термінологічного словосполучення є слово-термін, субстантив, до якого на основі підрядного зв'язку приєднуються залежні компоненти. У медичних латинських термінах таким складником переважно виступають ад'єктиви, які утворюють зі стрижневим терміном номінації і стоять, як правило, до нього в постпозиції.

Для аналізу досліджуваних мовних одиниць спершу розглянемо словотвірні типи складних ад'єктивів, що є компонентами термінологічних словосполучень. Найбільш вживані у медичній термінології дев'ять типів складних прикметників [5, с. 97–98]. Користуючись класифікацією складних слів за частиномовною належністю, виділяємо ад'єктиви, утворені шляхом складання основ слів за допомогою таких сполучень:

1) на основі іменниково-прикметникового сполучення (substantivum + adjectivum: S + A), сполучені інтерфіксами (o, i) і словосполучення зі складним ад'єктивом, як-от:

– *tonoclónisus* тоноклонічний < *ton(o)-* (*sonus, i m sonare* звучати, *гр. tonos* тон, регістр) *clónisus* (*clonus, i m < гр. klonos* безладдя, штовхання) і *spasmus tonoclónisus* тоноклонічний спазм; *temperaturosensibilis* температурочутливий < *temperatur(o)-* (*temperatura, ae f*) + *sensibilis* чутливий і *mutans temperaturosensibilis* температурочутливий мутант;

– *tuberculosisallergicus* туберкульозно-алергійний < *tuberculos(o)-* (*tuberculosis, is f* туберкульоз) + *allergicus* < (*гр. allos* інший) алергійний;

2) сполучення двох основ субстантива та опорного ад'єктива (S + S + A), як-от:

– *angioneurotrophicus* ангіоневротрофічний < *angi(o)-* (*гр. angeion* судина) + *neur(o)-* (*гр. neuron* нерв) + *гр. trophicus* який живить і *osteodystrophia angioneurotrophica* ангіоневротрофічна остеодистрофія;

– *urethroprostatorectalis* сечівниково-передміхурово-прямокишковий < *urethr(o)* (*urethra, ae f гр. urethra* сечівник) + *prostat(o)-* < (*prostata, ae f* передміхурова залоза) + *rectalis* прямокишковий і *fistula urethroprostatorectalis* сечівниково-передміхурово-прямокишкова нориця;

3) поєднання основ ад'єктива та опорного ад'єктива (A + A), як-от:

– *opticopyramidalis* оптико-пірамідальний < *optic(o)-* (*гр. optos* < (*opticus* видимий) + *pyrami-*

dalis пірамідальний і *haemiplegia alternans opti-copyramidalis* альтернативна оптикопірамідальна геміплегія; *multifetalis* багатоплідний < *mult(i)* (*multus* велика кількість чого-небудь) + *fetalis* < (*fetus, us m* плід, зародок) і *praegnantia multifetalis* багатоплідна вагітність;

4) складні ад'єктиви, першим компонентом яких є числівник, другим – опорний ад'єктив (Num. + A), як-от:

– *trimodalis* тривимірний < *tri-* (*гр. tri* три) + *modalis* вимірний і *visualisatio hepatis trimodalis* тривимірна візуалізація печінки;

5) сполучення основи субстантива і дієприкметника (S + PPA [*participium praesentis activi*], S + PPP [*participium perfecti passivi*]), як-от:

– *coronarodilatantia* (*pl.*) < *coronar(o)-* (*corona, ae f* вінок) + *dilatans* (*ppa* від *dilatāre* розширювати) і *remedia coronarodilatantia* коронаророзширювальні засоби; *vasoconstrictiva* (*pl.*) < *vas(o)-* (*vas, vasis n* судина) + *constrictivus* (*ppp* від *con-stringere* звужувати) і *remedia vasoconstrictiva* судинозвужувальні засоби;

6) сполучення основи ад'єктива і дієприкметника (A + PPA, A + PPP):

– *immunomodulantia* (*pl.*) імуномодулювальні < *immun(o)-* (*immunis, e* незахищений) + *modulans* (*ppa* від *modulari* (modulator) і *remedia immunomodulantia* імуномодулювальні засоби; *immunodepressiva* (*pl.*) імунодепресивні < *immun(o)-* (*immunis, e* незахищений) + *depressivus* (від *de-primere ppp depressus* пригнічувати) і *remedia immunodepressiva* імунодепресивні засоби.

Вивчення складних ад'єктивів у словосполученнях медичної термінології вказує на типи, які творяться: складанням основ одного і більше субстантивів та основи опорного ад'єктива, ускладненого прикметниковим суфіксом; від основ двох і більше ад'єктивів; сполученням основи субстантива і дієприкметника; з'єднанням основи ад'єктива і дієприкметника.

Найбільш частотними є типи, в яких першим компонентом є субстантивні основи, менше – ад'єктивні, рідше – числівникові. Зауважимо, що під час творення складних прикметників використовується змішані способи вибору основ як чистих (грецьких – *gastroentericus* шлунково-кишковий < *gastr(o)-* (*гр. gaster, tris f* шлунок) + *entericus* < (*гр. enteron, i n* кишка) і *acidosis* шлунково-кишковий ацидоз і латинських – *purulentoulcerosus* гноячково-виразковий < *purulent(o)* – (*лат. pus, puris n* гній) + (*лат. ulcus, eris n* виразка) і *bulanitis purulentoulcerosa* гноячково-виразковий буланіт), так і змішаних (латино-грецьких – *nasopharyngialis* носогорловий < *nas(o)-* (*лат. nasus, i m* ніс) +

pharyngialis < (зр. *pharynx*, *ngis m* горло) ↓ *narcosis nasopharyngialis* носогорловий наркоз) і греко-латинських – *pterygopalatinus* крилопіднебінний < *pterygo(o)*- (зр. *pterygyon* крильце) + *palatinus* < *palatin(o)*- (від лат. *palatum*, *i n* піднебіння) ↓ *neuralgia pterygopalatina* крилопіднебінна невралгія. Слід зазначити, що словосполучення зі складними прикметниками з латинськими основами переважають в анатомічній термінології, для клінічної характерне поєднання основ грецьких або греко-латинських слів. У складному ад'єктиві опорним є останній компонент, який зачисляє лексичну одиницю у відповідний граматичний клас і оформляє слово в граматичному відношенні [5, с. 99].

Складні ад'єктиви широко вживані в професійному спілкуванні як у вільних, так і в термінах-словосполученнях. На відміну від вільного словосполучення, яке реалізує номінативну функцію, термін-словосполучення виконує номінативно-дефінітивне призначення. Т.Є. Щеглова слушно зауважує, що «ономазіологічна структура термінологічного словосполучення відображає понятійну структуру словосполучення, тобто родо-видові зв'язки опорного й залежних компонентів, і виявляється у формально-граматичній структурі терміна» [7, с. 5]. Стрижневе слово-термін номінує предмет чи явище, нагромаджує мовну і спеціальну інформацію й відображає суттєві ознаки позначуваного об'єкта.

За семантикою стрижневого терміна-компонента у складі атрибутивних номінацій можна виокремити кілька тематичних груп, в яких вживаються складні ад'єктиви, які включають:

1) назви синдромів:

– *syndromum asthenodepressivum* астенодепресивний синдром; *s. auricolotemporale* аврикулотемпоральний с.; *s. vestibuloataxicum* вестибулоатаксічний с.;

2) назви патологічних процесів:

– *haemoplegia pyramido-cereberalis* пірамідно-мозкова геміплегія; *hydronephrosis uterovascularis* сечовідно-судинний гідронефроз; *murmur pleuropericardiale* плевроперикардальний шум;

3) назви хвороб:

osteodystrophia angioneurotrophica ангіоневротрофічна остеодинтрофія; *morbis hyalino-membraneus neonatorum* гіаліново-мембранна хвороба новонароджених; *morbi infectiosi aëroglutati* інфекційні повітряно-краплинні хвороби;

4) назви речовин:

– *hormona gastrointestinalia* шлунково-кишкові гормони; *gasum lacrimogenes* сльозоточивий газ; *risogenes* сміховинний газ; *gasum dermatovesicale* шкірно-нарівний газ;

5) способи обстеження:

– *visualisatio electrostatica* електростатична візуалізація; *tomographia magnetoresonans* магнетно-резонансна томографія; *scanatio radioisotopica* радіоізотопне сканування; *therapia centimetroundata* сантиметрово-хвильова терапія;

6) назви систем:

– *systema atriventriculare* передсердно-шлункова система; *systema renin-angiotensinosum* ренін-ангіотензинова система;

7) назви органів, його частин:

– *tractus frontopontinus* лобово-мостовий шлях; *fissura tympanosquamosa* барабанно-лускувата щілина; *orgānum vomeronasale* лемешо-носовий орган.

Аналізовані тематичні групи показують, що складні ад'єктиви переважно функціонують у словосполученнях клінічної термінології. Поширюючи базисний термін, залежний від нього ад'єктив характеризує складне явище чи поняття, доповнює, вияснює і конкретизує інформацію, зафіксовану в головному слові-терміні. Для понять, що позначають назви хвороб, речовин, методів дослідження поширенням є ад'єктиви, які висвітлюють ознаку, яка вказує на склад (*radioisotopicus* радіоізотопний), форму (*aëroglutatus* повітрянокрапельний), розмір (*trimodalis* тривимірний). У назвах синдромів, патологічних процесів, органів та систем органів людського тіла частіше вживаються ад'єктиви, що уточнюють локалізацію спостережуваного об'єкта, його віднесеність до форми і пропорції тіла людини і його частин, органів і систем органів (*fusiformis* – та, яка формою нагадує веретено, *pleuropericardialis* плевроперикардальний, *pelvinoctalis* тазово-прямокишковий), мікроскопічного дослідження змін, що виникають у клітинах і тканинах організму (*necroticoulcerosus* некротично-виразковий).

Словосполучення зі складними ад'єктивами утворюють кілька структурних моделей. Вони презентовані неоднаковою кількістю поширювачів, які групуються навколо стрижневого терміна-компонента, і різною частиномовною належністю.

Конструкцію моделей терміносполук формують:

двокомпонентні субстантивно-ад'єктивні сполучення ($S_{\text{nom. sing.}} + A_{\text{nom. sing.}}$):

– *impetur haemotrasfusionis* гемотрансфузійний шок, *syndromum acinetoabulicum* акінетоабулічний синдром, *dejectio arteriovenosa* артеріовенозний скид, *punctum tonsoriobstetricum* фельдшерсько-акушерський пункт, *exudatum*

serohaemoragicum серозно-геморагічний ексудат, *infectio papillomoviralis* папіломовірусна інфекція, *gingivostomatitis necroticoulcerosa* некротично-виразковий гінгівостоматит;

2) трикомпонентні:

– ($S_{nom. sing.} + S_{gen. sing./gen. plur.} + A_{nom. sing.}$): *cellula liquoris cerebrospinalis* клітина спинномозкової рідини, *tuberculosis pulmonum fibrocavernosa* фіброкавернозний туберкульоз легень;

($S_{nom. sing.} + A_{nom. sing.} + A_{nom. sing.}$): *nucleus accessorius oculomotorius* додаткове ядро око рухомого нерва, *articulatio atlantoaxialis mediana* серединний атланта-осьовий суглоб, *morbus radioactivus chronicus* хронічна променева хвороба, *carcinoma anaplasticum bronchogenes* анапластичний віссяно-клітинний рак;

3) чотирикомпонентні: ($S_{nom. sing.} + A_{nom. sing.} + PPP_{nom. sing.} + A_{nom. sing.}$):

– *tempus tromboplastinicum activatum partiale* частковий активований тромбопластиновий час;

– ($S_{nom. sing.} + S_{gen. plur.} + A_{gen. plur.} + A_{nom. sing.}$) (*classificatio leukaemiarum acutarum franco-americanobritannica* франко-американо-британська (FAB) класифікація гострих лейкозів).

Незважаючи на кількість компонентів, у використанні таких словосполучень відбивається прагнення до мовної економії. Складні ад'єктиви полегшують передачу багатослівних конструкцій, зберігаючи при цьому обсяг потрібної інформації, як наприклад, у словосполученні *acropathia ulceromutilans pseudosyringomyelinisans nonfamiliaris* неродинна псевдосирингом'єлінізувальна

виразково-калічна акропатія: симптомо-комплекс нез'ясованої етіології у хворих на хронічний алкоголізм: дистрофічні зміни, виразки, анкілози нижніх кінцівок, мутиляції, антропатії, зміни нігтів, двобічна симетрична втрата температурної чутливості зі збереженням тактильної і больової.

Висновки. Словосполучення зі складними ад'єктивами – своєрідне явище в сучасній медичній термінології. Лексичні одиниці, утворені складанням субстантивно-ад'єктивних та ад'єктивно-ад'єктивних основ, є тим потенціалом, що забезпечує формування нових термінологічних сполук. За способом вираження стрижневого терміна словосполучення є іменними, за семантикою стрижневого терміна-компонента формують сім тематичних груп. Продуктивними структурними моделями є дво- та трикомпонентні словосполучення.

Функціонування термінологічних словосполучень зі складними ад'єктивами в сучасній медичній термінології віддзеркалює словотвірні процеси, що сприяють лінгвістичній економії й дозволяють уникати у фаховій мові розлогих конструкцій для позначення нових понять.

Перспективним видається дослідження словосполучень зі складними ад'єктивами, утвореними приєднанням прислівника до прикметникової (дієприкметникової) основи, від основ числівників у сполученні з іменниковою основою, що ускладнюється прикметниковим суфіксом, вивчення яких будуть сприяти подальшому розробленню теорії термінологічної номінації та вивченню термінологічних словосполучень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Косова Л.Ю., Куриленко Е.Е., Принцева Н.Ю. Именное словообразование классического латинского языка и его роль в формировании современной медицинской терминологии. *Уч. записки. Крымского фед. ун-та имени В.И. Вернадского. Филол. науки.* Симферополь, 2016. Том 2 (68). № 2. Ч. 1. С. 123–131.
2. Кочан І.М. Українське термінознавство сьогодні. Філологічні студії. *Зб. наук. пр. Київського ун-ту імені Бориса Грінченка.* Київ, 2017. Вип. 9. С. 93–101.
3. Новодранова В.Ф. Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии: *Laterculi vocum Latinarum et terminorum*; Рос. академия наук; Ин-т языкознания, МГМСУ. Москва: Языки славянских культур, 2008. 328 с.
4. Новоставська О. Терміни-словосполучення в системі філософської термінології Івана Франка. *Наук. вісник Ужгородського ун-ту. Серія: «Філологія. Соціальні комунікації».* Ужгород, 2013. Випуск 2 (30). С. 54–58.
5. Телеки М. Латинські прикметникові композити у медичній термінології. *Наук. вісник Національного ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: «Філол. науки»;* редкол.: С.М. Ніколаєнко, (відп. ред) та ін. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 263. С. 94–103.
6. Українсько-російсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: А-Я / укл.: Л.І. Петрух, І.М. Головка. Киев: ВСВ «Медицина», 2015. 968 с.
7. Щеглова Т.Є. Термінологічні словосполучення зі складним ад'єктивом: структурно-семантичний та когнітивний аспекти (на матеріалі підмови будівництва): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.02. Дніпропетровськ, 2007. 18 с.